

EEN TIMMERMANSINVENTARIS VAN OMSTREEKS 1760

In de volkstelling van 1748 woonde er een Everwijn van de Berg in het dorp Borne. Van hem staat geschreven: *d'Heer Everwijn van den Berg en desselfs suster Elisabeth*, (met als) *kostgangers Johanna en Jan Willem Raatshe*. Everwijn en Elisabeth hadden een zuster, Aleida, die gehuwd was met Georg Frederik Racer, predikant te Delden van 1722-1744. Zijn zoon Jan Willem werd in 1736 in Delden geboren en woonde als 12 jarige knaap (al) bij zijn oom. Zijn zus Johanna zal ook niet veel ouder zijn geweest. De reden dat deze twee bij een oom woonden lag in het feit dat Georg Frederik een geschil kreeg met zijn gemeente over het bedelen van de armen door de diakens via hun winkel. In 1744 was hij dan ook vertrokken naar St. Croix, een eiland in West-Indië. Dat was de reden dat zij bij hun oom (broer van moeder Aleida) in kost waren. Jan Willem vestigde zich op latere leeftijd in Oldenzaal als rechtsgeleerde, terwijl zijn zuster Johanna huwde met de Amsterdamse groothandelaar in textiel Tak (Bron 1). Op betrekkelijk jonge leeftijd weduwe geworden, zette zij in Amsterdam de groothandel en tevens stoffenwinkel van voornamelijk bedrukte en beschilderde stoffen afkomstig uit India, de zogenaamde sitsen, voort. In geheel Nederland had zij klanten. Ze handelde ook, in samenwerking met Dirk Bruins (familie?) uit Almelo, in linnen producten.

*Wie kan iets noodigers betoonen
Als huizen om daar in te wonen?
Maar weelde en lust heeft voortgebracht
Dat oorbaar wortelt met de pracht.*

Het meeste linnen zal vanuit het qua arbeidskosten goedkope Twente naar Amsterdam zijn vervoerd. Het stadsarchief Oldenzaal bezit een groot aantal stukken over de handel van Johanna. In het Oldenzaalse stadsarchief zit ook een aantal bescheiden over de familie Racer die ook voor de geschiedenis van Borne en in het bijzonder voor zijn toenmalige inwoners van belang kan zijn. Wat heet belang? Het stuk geeft een beeld van een timmermanswinkel annex huishoudelijke inventaris (Bron 2). Waarom dan dit bovenstaande, zult u als lezer zeggen. Voor dit artikel is het bovenstaande van belang om te weten over welke personen het gaat én om de winkel van Hermannus Mulder te kunnen plaatsen. In het artikel *Uit het aantekenboek van J.B. Schoemaker 4* (Bron 3) wordt ook een Hermannus Mulder genoemd. Ik neem aan dat dit dezelfde persoon is.

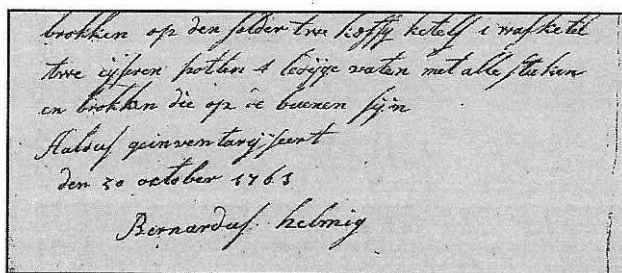
Waar in Borne Everwijn van de Berg nu precies heeft gewoond, kon ik niet achterhalen. Hij stierf in 1764. Zijn zuster wordt in het **Register van het Hoofdgeld van 1767** nog onder de vermogenden genoemd: *Juffer Elysabeth van den berg en meit hendrika*. Pas na 1787 (!) vond de afwerking van de boedel van broer Everwijn plaats. Deze Everwijn moet toentertijd goed in de slappe was hebben gezeten, want Johanna Tak-Racer had in totaal fl. 8710,17, - geleend van haar oom Everwijn.

In het onderstaande komt de reeds genoemde Hermannus Mulder, eveneens niet onbemiddeld en tevens in Borne woonachtig, ook als partij voor. Voor zijn bedrijf had hij twee kapitalen van fl. 80 van Everwijn geleend en moest over de jaren 1776 t/m 1787 ook nog eens fl. 60 rente betalen. Tevens bezat Hermannus Mulder naast zijn eigen huis nog een huis waarin Ste-

ven Morselt woonde. Steven moest daarvoor aan huur over het jaar 1787 nog fl. 25 betalen.

Hermannus Mulder en Bernardus Helmig als erfgenamen (Helmich was vermoedelijk hofmeijer, of door de hofmeijer aangewezen voor deze taak; van 1745-1761 wordt Herman Helmich als hofmeijer genoemd; vanaf 1766 is dat Eenhuis; over de tussenliggende periode kennen we de naam van de hofmeijer niet) moeten de verdeling van de boedel van de overleden Everwijn van de Berg regelen. Een groot aantal archiefstukken (negen) betreft de afwikkeling van de nalatenschap van Everwijn, namelijk de terugbetaling van een door Bernard en Grietje Helmig te Borne afgesloten lening van fl. 358 d.d. 28.4.1762. Deze moest met rente uitgekeerd worden aan A.C.Racer, J.W.Racer en Johanna Racer-Tak en is voor de geschiedenis van Borne verder niet interessant (Bron 4). De Helmigs beloven op *aanzage* van de crediteuren de som dadelijk in te lossen. Toen dan Van de Berg overleed verliep het verhaal echter geheel anders. Een soort driehoeksruil van lasten en baten vond toen plaats tussen Helmig en Mulder, waarbij ook de boedel van Van den Berg werd betrokken. De terugbetaling diende namelijk verrekend te worden met hetgeen Bernard Helmig aan Everwijn van de Berg geleverd had en wat zich in het huis van de overledene bevond. Zowel Mulder als Helmig zijn we reeds als timmerlui tegengekomen in Borne (Bron 5).

Eén van de stukken bevat de door Bernard Helmig getekende *Inventaris van de goederen die ik ondergetekende an den heer everwijn van den berge verkogt hebbe*.

*brokken op den solder tven koffy ketels 1 wasketel
twe ijzere potten 4 ledige vaten met alle stukken
en brokken die op de buenen sijn
Aldus geïnventariseert
den 30 october 1761
Bernardus helmig*

Hiernaast een klein gedeelte van de tekst van bovengenoemde inventaris.

De getranscribeerde tekst daarvan luidt:

100 schaven, 50 Beitels, 25 Boors, 3 Bijlen, 20 vijlen en toebehorende. Geretschap, 2 schaafbanken, 1 draybanke met sijn. Gereetschap en alle stuken en broken die in de timmerkamer sijn. 6 sagen, twe kisten, 1 peldegersten bak en een sout tonne en ale wat op de dele is, 3 ledders en een bakketrog, 50 delfse en ogteropse schotels en telders, 12 stoelen en twe tafels, 1 kaste met alle het linnen en wollen ne servetgoed daarin. 1 Glasekaste met alle het koper en tin en hetgene meer daarin is. Twe lessenaars met aale wat daar in is. 16 Schilderijen, 12 lepels, 1 tange, 1 haardijser, 1 stande plate, 1 vuerschuppe, 1 lantaren, al het garen dat in de kucken is, 3 paar bedden met haer toebehoor en gordijnen voor de beddensteden. 3 edecksmaten, 1 traanbak, 1 olypot, traan en olymaten, gewichten. Schalen, dosen en laden met de toonbank in de winkel. 160 Stukes vueren, grenen wagenschots eyken planken en ribben, 6 bos latten, 4 bos solderveren en een grote kiste met alle stukken en broken op den solder, twe koffy ketels, 1 wasketel, twe eyseren potten, 4 ledige vaten met alle stuken en broken die op de buenen sijn.

Aldus geïnventariseert den 30 october 1761, Bernardus helmig.

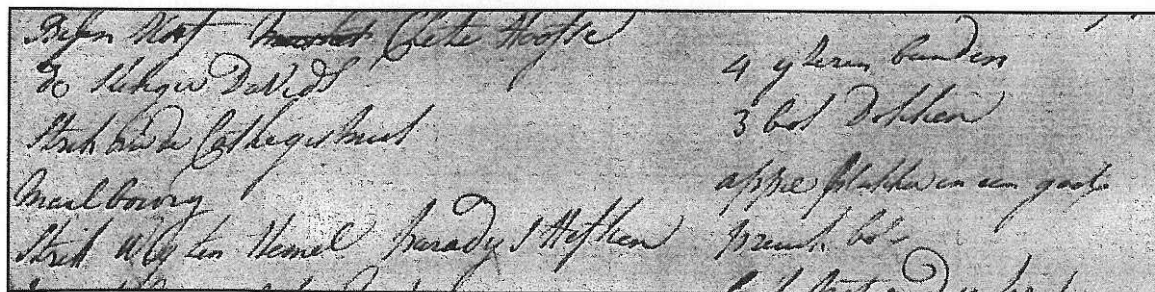
Over het algemeen spreekt deze inventaris van de timmermanswinkel voor zich. Gezien deze inventaris is te veronderstellen dat niet alle goederen door Helmig aan Everwijn zijn verkocht, bijvoorbeeld het vaatwerk, linnen en servetgoed en het koper en tin. Zeker is wel dat deze in-

ventaris er een is van vrij gegoede mensen. De doorsnee burger of kleine zelfstandige bezat o.a. geen glazenkast en gordijnen voor de bedsteden. Zij hadden amper een tafel en voor elke huisgenoot een stoel om op te kunnen zitten, een spinde (broodkast), pannen, potten en eetgerei. En afhankelijk van het beroep dat werd uitgeoefend, het daarvoor benodigde gereedschap.

Naast het feit dat Bernardus Helmig deze inventaris opmaakte van nota bene de goederen en gereedschappen die hij aan Everwijn had verkocht, komen we ook gordijnen voor de bedsteden tegen, die hijzelf niet verkocht zal kunnen hebben. Zo hier en daar behoeft bovenstaande lijst mogelijk een aanvulling of opmerking. Voor de leesbaarheid heb ik daarom, waar nodig, in het stuk de nodige punten en komma's geplaatst en zo hier en daar een hoofdletter, om het begin van een nieuwe zin aan te geven.

De *stuk(k)en en brok(k)en in de timmerkamer* (een aparte in of aan het huis gebouwde werkplaats) zullen restantstukken hout van diverse soort en afmetingen zijn geweest. Het huis was van het boerderij-type; het had een deel, met mogelijk ook vee. Het aantal stuks Delfts blauw (porcelein) en Ochtrups aardewerk was nogal groot. Dit gold ook voor de meubels, de koperen en tinnen gebruiksvoorwerpen, de lessenaars en de 16 schilderijen. Everwijn moet, gezien dit aantal, of een kunstliefhebber zijn geweest of ze als belegging (?) hebben gekocht. De aanwezigheid van een *stande plate* geeft aan dat er in het huis wel een open vuur brandde, maar dat deze tegen een buitenmuur was geplaatst, vanwege deze gietijzeren plaat. Ook werd er, gezien het garen, ook vlas tot linnen garen gesponnen. De bewoners beschikten over *drie paar bedden*. Hiermee werden niet de bedsteden maar, de meestal met veren gevulde, bedbedekking bedoeld. Het "gezin" Van den Berg bestond in 1748 uit 4 personen. Edeck is ettik oftewel azijn. Het in de winkel aanwezige hout wordt dan beschreven, waarbij o.a. wagenschot (= rechtdradige gladde dunne eiken planken gezaagd uit over de volle lengte gekloofde stukken) wordt genoemd. Verder vloerveren, dat waren dunne smalle gezaagde latjes die in de groeven van planken werden geslagen om de zolder dicht te maken. Omdat er toentertijd nog geen machines bestonden, waren én trokken sommige planken krom en de dan ontstane groeven werden dichtgemaakt met heede (= grove vlasafval). *Het hout op de buenen* ligt dus op de *bön*, op de zolder van timmerkamer en/of huis. Helaas zijn de prijzen en daarmee de opbrengst van de verschillende stukken niet bewaard gebleven.

De in het Historisch Centrum te Zwolle aanwezige collectie Racer (Bron 6), HCO Zwolle 258/1° doos, bevat een lijst van 3 pagina's met als titel: *Inventaris Der onverdeelde Meubelen te Borne*. Gezien de andere stukken, moet dit de inventaris van Everwijn Van den Berg zijn.

Hierboven een detail uit deze inventaris.

De transcriptie luidt:

Een grote Tafe lEen Izeren plaat met kopere
knoppen
Een spiegel met een zwarte lijst

Een glase Kast
Een Cabinet
Een Geel Koperen akertjen

Een schoorsteen mantel
 Een paar Gordijnen groen e Kroonsajen
 met een Val
 nog een paar dito
 Een paar Dito Damasten
 Een paar blaauwe Dito uit ooms kamertjen
 Een parse met haar planken
 8 stoelen in de grote Keuken
 Een Te blaadjen
 Een schilderij de Koning Van Pruissen
 Een koek ijzer
 Een groene en een Catoenen beddedeken
 Een roode Luijer
 Een kler borsel
 Een Klok
 Een ladder
 Een Tafel met Wasdoek bekleed
 Een Te bos
 Drie Keulse potten en Kan
 Een grote Dito
 Een Klein bakje
 Een Wegte (= weegschaal)
 Een Coperen Tafelring
 Een Coperen Tabaks Convoor
 Een Dito Vijzel grote
 Een Dito Dito kleine
 Een poejer Doos Verlakt
 Een Coperen kraan een ijzeren anvatsel, een
 Worsthoorn
 Zeven glazen, soutvaten, een Coperen Snuiter
 Een Meelvaatjen houten, twee voetmatten, een
 Sluitmand Nieuw
 Een zwarte mantel, nog een mantjen, een houten
 kisjen
 Een (Joffer?) in 't bed Een klein spiegel in
 d'voorkamertje
 Een lessenaar een Houten kisjen
 Een Kasjen in de voorkamer Wit geschuurt
 Een Naajmantjen met lappen
 9 ijzeren glas roejen (verstevigden het glas-in-lood)
 Een boter (?) Vlas en 5 knollen plakke
 Een pruik Doos met drie pruiken
 Een Sultan (?) vaatjen
 Een knapen met Candelaar
 Een Droog lijn een rol gewast Doek
 (een rol gewassen linnen)
 Een Nieuwe schoe bostel
 14 stukken ruuw garen
 Een oud lood (gewichtje van 13 gram) een
 Scheydleye (?)
 Een Houten Lessenaar
 Een Tabaks kist met Lood
 Een grote Kleermand
 Een oude Koffymolen
 Een Dambord
 Een schrijve Leye
 Een slagnet (voór het vangen van vogels)
 Vlotte en zinken tot een Fuik (net voorvisvangst)

Een schilderij en kisjen met Drie doorschotten
 Een oude Degen een Spinwiel en twijnstoel
 Een oud oxhoofd op zolder, een schepel en schaaf
 en Haeke
 Twee kisten, een kleyn kisjen

Boeken:

De Vaderlandse Historie Compleet
 Heden daags Krijs Roman 2 delen
 Octava (bepaalde grootte)
 Rooms ylen spiege 1^e deel
 Nieuwe putse Recta
 s Werelds gods diensten
 Revolutien van Marokko
 Hubner Woordenboek
 Beverwijks Heelkes
 Zaken Cronijk van England
 Balsam Geleads
 Drilen coerd tegen de Dood
 Blascus
 Afscheidt predikation
 Adelijke Huisvader versmading der
 Werelds Ver...ken
 Colonus verteken
 Akempis navolging Christie Ladder Jacobs
 Voorbeelden der oude wijzen
 1^e Deel Historie van Carel den 12
 Historie der arabieren

Quarto:

Lerarius apostatie
 Geographae Van Hubner
 Corpus Teologie predikation
 Cronijk der Cronijken de Vries 3 delen
 Gronewegen over de Cathagismus
 Een Latijns boek Corpus jures
 9 jarige rect. Door partijen door Freyer
 stadregt van Deventer
 Beta predikation
 Cronijk der Tirannen
 Crevelte Lexicon Reca & Letinum
 Latijn zonder titel
 Toneel der Wereld en Verandering 2 delen
 Willem Hendriks leven en daden
 De Wet Cathegismus
 Telemachus
 Dars... korte schets
 Cathegismus martinum Kleinere dito ook
 De Herstelde Leeuw
 Cronijk van baker over engeland
 Cats Trouwring
 Verwey leven van Willem Hendrik
 Bijen korf Clete Hoofse
 De slinger Davids
 Strik over de Cathegismus
 Mailboury
 Strik weg ten Hemel paradijs 's Hofken
 Kwinkslag en jok en ernst

<i>De Nederlandse Historie van den Lande Martelaarsboek Justinianus Italiaans boekhouden Een boek geschreven predikatiën Slender Hinke een Latijns Cathegismus Horati Flacci</i>	<i>Een blaauw geverft Kisjen 6 ballen groot en klein (balie of balije was een klein vat) Een braadschuit Een Koperen bedpan Timmergereedschap Een bonen vaatjen Een ijsleede (?) twee Schragentjes Twee rotten vallen (rattenval) Twee halve vaten en ¼ dito 4 ijzeren banden 3 bos Dokken (voor onder de dakpannen) Aappelplukker en een goot Pruik bol Bak met oud ijzer Een blikken sla emmer Een blad op tafel Nog een klein sulten vaatjen Slijpsteen</i>
<i>Drie oxhoofden Een ... om pruimen te drogen Een bakketrog en schragen Een Stilletje of gemak (een kakdoos in een stoel) Een Schop Schoffel 4 Harken Een bier stelling Een was schragen Een vlees vat Een Wanne Een Heuwpaal een trechter Twee oude Houwen (bijltje/hiep?) Een stek Waar Nog een stelling</i>	

Een aantal van bovenstaande stukken (o.a. meubelen en boeken) zal naar Jan Willem Racer zijn gegaan en later weer verder naar zijn kinderen Frederik Hendrik en Johanna Aleida (Willem Samuel deugde niet en is naar een verbeterhuis, dat is een soort particuliere gevangenis voor de beter gesitueerden, in Arnhem gestuurd). Zelfs is het mogelijk dat één of meer stukken zich thans nog in het Palthehuis in Oldenzaal bevinden.

G.A.B. Nijhuis,

Bronnen:

- 1 Stadsarchief Oldenzaal OK 527).
2. Stadsarchief Oldenzaal OK 549a /48.
- 3- "Uit het aantekenboek van J.B. Schoemaker 4".
In: Boorn en Boerschop 2001, No. 2, 42-43.
4. Stadsarchief OldenzaalOK 519b.
5. "Toren oude kerk in 1799 door bliksem beschadigd" en
"De nieuwe school in het dorp Borne in 1769".
In: Boorn en Boerschop, 1999, No. 2, 59-62 en 2000, No. 1, 12-17.
6. "Inventaris Der onverdeelde Meubelen te Borne".
In: HCO Zwolle 258/1^c doos; lijst van 3 pagina's.

VAN DE BESTUURSTAFEL

Bijeenkomsten

- 18 Maart: Lezing Erven Ten Cate door Dhr. B. Hulshof.
25 april : Oude films over Borne door H. Egberink.
25 mei : Voorjaarsexcursie, nader in te vullen.
1 sep. : Najaarswandeling, nader in te vullen.